

НОВИ ПОДХОДИ И ИНОВАЦИИ
NEW APPROACHES AND INNOVATIONS

ПРОУЧВАНЕ ОТНОСНО ЗНАЧЕНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
НА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО В БЪЛГАРИЯ

Деница Младенова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: С дигитализацията се създават предпоставки за появата и утвърждаването на нови модели на опазване на културното наследство. Дигиталната конверсия реализира на практика неговата „дематериализация“. Дигиталният код дава неограничени възможности за съхраняване на културното наследство чрез пресъздаване в материални обекти. В рамките на изследването е проведена анкета сред директорите на някои от големите регионални библиотеки и музеи в България, занимаващи се с дигитализация на съдържанията се в библиотечните им фондове и музейни експозиции артефакти и обекти на материалното и нематериалното културно наследство на страната. Анкетата се състои от 7 въпроса, свързани със значението на дигитализацията за опазване на културното наследство, и с резултатите от тяхната практика в тази област. Те са фокусирани върху нагласите, възприемането на добрите практики за дигитализация, провежданите политики и реализираните проекти, необходимостта от усъвършенстване на законодателната регулаторна база за стимулиране на дигиталната трансформация на културното наследство и използване на възможностите на последните постижения на новите технологии за неговата социализация и пренос към следващите поколения.

Ключови думи: културно наследство; библиотеки; музеи; дигитализация

Дигиталните технологии създават нови възможности за разкриване, пресъздаване и опазване на културното наследство. Дигитализацията представлява инструмент за неограничен достъп, популяризиране и предаване от поколение на поколение на културното наследство, но също и

възможност за съхраняване на културното многообразие за бъдещето, конкретно – в Европа, както и в света.

Програмите на Европейския съюз през последните 20 години – от Digital Europe: i2010¹ до Horizon 2020², очертават като приоритет създаването на инструменти и платформи за дигитализация на самобитното културно наследство за всяка страна, регион, етническа група в Европа, за постигане на главната цел – превръщането на културата на Европа в общодостъпна виртуална среда на споделяне и „постигане на общоевропейска колективна културна памет и идентичност“ (Кг. Dencheva, Mladenova, R. Dencheva, 2018).

В рамките на дисертационно изследване на тема „Дигитални ресурси на КИИ и модели за създаване на медийно съдържание в онлайн среда“ посредством Google формуляр е създадена анкета, съдържаща въпроси, свързани със значението на дигитализацията на културното наследство в България, които са формулирани по следния начин (Mladenova, 2020):

Как бихте оценили значението на дигитализацията за опазване на КИИ в резултатите от Вашата практика:

1. Съхраняване на оригиналите
2. Съхраняване на автентичност
3. Популяризиране на КИИ
4. Достъпност по всяко време и място
5. Укрепване на функциите на институцията (дигитална трансформация)
6. Рефлексии върху персонала – промяна на качеството и съдържанието на дейности, нови компетентности
7. Моля, формулирайте конкретни задачи за дигитализация на съхраняването във Вашата институция (по съдържателен, хронологичен и авторски критерий).

Въпросите от анкетата бяха изпратени до дванадесет директори на регионални библиотеки, в това число директорите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София и Народната библиотека „Иван Вазов“ в Пловдив, както и до петима директори на музеи в страната, занимаващи се с дигитализационна дейност, сред които директорите на ЦБ на БАН, Регионален исторически музей – София, Етнографски музей на открито „Етъра“, Регионална библиотека „П. Р. Славейков“, Библиотеката на НБУ и др. В резултат на това отговор беше получен от директорите на пет библиотеки: ЦБ на БАН, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Регионална библиотека „П. Р. Славейков“, Библиотеката на НБУ, Регионална библиотека „Пенчо Славейков“, както и от директорите

на три музея – Регионален исторически музей – София, Етнографски музей на открито „Етъра“, Регионален исторически музей – Ямбол.

На базата на получените отговори относно дигитализацията на обекти на материалното и нематериалното културно наследство на България може да бъдат формулирани следните изводи:

1. Дигитализацията се очертава като най-перспективния метод за изваждане от активен оборот на застрашените обекти на КИН – ръкописи, старопечатни, редки и ценни издания и др. След като е цифровизиран (с достатъчно добро качество), оригиналът може да бъде подложен на дезинфекция, реставрация и консервация за дългосрочно запазване в щадящи условия (например в аноксична капсула) (Aleksandrova, Tsvetanska, 2017). Дигитализацията е значима най-вече поради факта, че се създава дигитална версия на оригиналния предмет, която би могло да се използва, в случай че той пострада или има опасност за неговото повреждане при използването или експонирането му.

2. Осигуряването на публичен достъп до дигиталното копие налага съобразяване с автентичното информационно съдържание на оригиналния документ, който да е снабден с коректни и ясни за потребителя метаданни. Процесът на съхраняване на музейните експонати е двустранен – от една страна, предметите се популяризират в публичното пространство и социалните мрежи, като по този начин част от аудиторията губи мотивация за реален допир с експонатите; от друга страна, това би заинтригувало друга част от публиката.

3. Дигиталното копие лесно се добавя към множество различни електронни ресурси – каталози, онлайн библиотеки, репозиториуми и т.н. Чрез търсещите машини (с общо предназначение или специализирани), както и с помощта на подходящи социални или професионални мрежи информацията се разпространява удобно и бързо до аудиторията, за която е предназначена.

4. Експонирането на колекциите на сайтовете на библиотеките и музеите позволява достъп до тях на по-голям кръг от хора от различни аудитории по всяко време и на всяко място, независимо от местоположението на музеите, библиотеките и галериите.

5. Дигиталната трансформация (ДТ) дава възможност на традиционно аналогово-ресурсните организации отново да присъстват и дори да бъдат фактор на информационния пазар. Чрез ДТ библиотеките реално успяват да достигнат до по-голяма и по-разнообразна аудитория, да фокусират дейността си, да подобряват потребителското преживяване. По-лесно се прилагат стратегии и модели за оптимизиране и подобряване на ефективността на разходите. Благодарение на външни партньорства

музеите затвърждават функционирането си като институции, опазващи културното наследство в областта на дигитализацията.

6. Дигитализацията, в съчетание с дигиталната трансформация, наложи естественото, плавно еволюиране на традиционните библиотечни функции във все по-технологични и комплексни дейности. Промениха се начинът за достигане до читателите и комуникацията с тях. Промениха се и очакванията и нагласите на читателите, което доведе до развитието и разширяването на обхвата на справочно-консултантската дейност. Голям скок се отчита и в работата на IT отделите – оформят се допълнителни центрове за дигитализация, разширяващи и допълващи функционалността на предходните. Всичко това е свързано с постоянно повишаване на квалификацията и самоусъвършенстване, мотивирани от позитивните нагласи сред служителите относно пътя на развитие на библиотеките.

Постепенното изместване на основната функция на институциите на КИН – музеи, библиотеки, архиви, галерии – „от владеене към достъп“ става в най-пълна степен осъществимо с появата и разпространението на дигиталните технологии в онлайн среда, което поражда нови модели на създаване и разпространяване на медийно съдържание във всички аспекти на развитието на медийните технологии и тяхното въздействие върху развитието на обществото.

Българските музеи и библиотеки следват развитието на технологиите на световно равнище и активно съдействат за опазването на многообразието на културното наследство на Европа чрез участието си в глобални, европейски и регионални проекти. Такива например са проектите:

„TOGETHER: Общо културно наследство без граници“, реализиран в периода 2017 – 2019 г., обединява усилията на две регионални културни институции от двете страни на границата – Регионален исторически музей – Бургас, България, и Дирекцията за култура и туризъм на област Къркларели, Турция³. Основните дейности, извършени по проекта, са реставрация, консервиране и създаване на достъпна за посетители туристическа инфраструктура към археологическите разкопки в средновековната крепост „Акве Калиде Терма“ край Бургас и изграждане на довеждащ път с прилежащи съоръжения – тротоари, паркинг и улично осветление, до изсечения в скалите манастир „Св. Никола“ в Къйкъкой. Проектът включва и иновативни дейности по дигитализация на артефакти и археологически находки с цел осигуряване на максимален достъп до културно-историческото наследство с въвеждането на информационни и комуникационни технологии.

„Дигитализация и визуализация на най-важните музейни колекции на традиционни костюми и бижута“, реализиран по програмата

„INTERREG – ИПП България – Сърбия 2014 – 2020“ за трансгранично сътрудничество, финансирана от Европейския съюз. Той е резултат от трансграничното културно сътрудничество и съвместната работа на Народен музей – Ниш, Сърбия, и Регионалния исторически музей – Перник. Проектът е фокусиран върху използването на съвременна 3D лазерна сканираща технология с акцент върху традиционното облекло и накити от XVIII и XIX век, организиране на съвместни дейности и събития в Перник и Ниш (изложби, семинари, работни срещи и симпозиуми). Проектът съдържа разнообразни иновативни елементи – въвеждане на нови технологии и ноу-хау в сферата на представянето и съхраняването на културното наследство, както и създаване на единна информационна мрежа, чрез която съвместно да се популяризира културното наследство. В рамките на проекта е създаден първият виртуален музей в региона; изграден е съвместен интернет портал на двата музея, където са показани дигитализирани традиционни костюми и накити с 3D технология и подходящ придружаващ текст; 3D записите на музейните експонати, направени чрез използване на нови технологии, са неразделна част от базата данни на глобалната информационна мрежа.

„Дигитализация на културното наследство – достъпен портал към историческата памет“⁴ – в рамките на проекта са създадени четири дигитализационни центъра, в които е документирана културната история на България. Реализацията на проекта води до запазване на фонда на културните институти по начин, който позволява по-лесна достъпност до уникалното културно наследство, осигурява равен и свободен достъп на гражданите и гостите на столицата до качествен пакет културни услуги и до богатите уебколекции.

Интерактивната експозиция осигурява съхранението на оригиналните архиви и артефакти на Столична библиотека, Софийска градска художествена галерия и Музея за история на София в един иновативен технологичен формат, позволяващ лесен достъп до него от различни устройства и от различни географски региони. По този начин се компенсира невъзможността фондът да бъде изложен в постоянни експозиции, а потребителите могат да се възползват от всички дигитализирани обекти на тези културни институти. С помощта на специално разработен софтуер всички дигитализирани единици са приведени във формат, подходящ за публикуване в европейската мрежа за информация и обмен в областта на културното наследство – Европеана, чрез която се осигурява достъпът на академичните общности в Европа до дигитализираното съдържание на фонда^{5, 6}.

„Трансграничен център за информация и комуникация Долж – Враца“⁷ – в рамките на проекта е създаден общ уебпортал между двете най-големи публични библиотеки в двете погранични области – Враца и Долж, чрез който се предоставя свободен достъп на населението на България и Румъния до ценното дигитално богатство от колекции на двете библиотеки. Регионална библиотека „Христо Ботев“ дигитализира 5 колекции от фонда на отдел „Краезнание“:

- Колекция от фотокартички и снимки от миналото на врачанския край. Те са разделени тематично и включват: природни и културни забележителности, празничен календар, бит и традиции, личности и др.;
- Колекция от автентични фолклорни записи от региона, които до момента се съхраняват на видео- и аудионосители на информация;
- Колекция от местни периодични издания – юбилейни листове, сборници и алманаси;
- Поредица „Роден край“ – сборници с фолклорни материали от целия врачански край, и поредица „Наследство“ – сборници с материали, представяни през годините на регионалната краеведска конференция „Миналото на родния край – послание към бъдещето“, и презентациите, снимковия материал и записите, предоставени ни на тези конференции;
- Ценна колекция за живота и делото на Христо Ботев, в която са включени документи, свързани с традицията на Ботевите чествания във Враца и похода „Козлодуй – Околчица“, афиши, покани, програми и др.

Проведеното проучване на състоянието на дигитализацията в българските библиотеки и музеи показва, че липсва единен портал за представяне на дигиталните ресурси на българските институции. Много от реализираните проекти утвърждават добри практики и допринасят за дигиталната трансформация в социокултурната сфера. Създаването на единна система за дигитални ресурси на културно наследство би извела страната ни в по-добра позиция и при представянето в Европа. По този начин ще бъдат избегнати и много от регистрираните при дигитализацията на възрожденското ни книжовно наследство проблеми (Zlatkova, Angelova, 2019).

Допитването до ръководителите на най-успешно участващите в дигиталната трансформация културни институции на България показва, че техните постижения се дължат на: 1) успешното прилагане на модерния мениджмънт; 2) поставянето на проблема с дигитализацията на съхраняваните обекти на културното наследство като първостепенна задача

на ръководените от тях институции в съвременната информационна среда, респективно тяхното оцеляване в социума и в бъдеще.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ **Програма** на ЕС „Digital Europe: i2010“ <https://www.telework.ro/en/the-digital-europe-i2010-initiative/>
- ² **Програма** на ЕС „Horizon 2020“ <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/home>
- ³ **Официален сайт** на проект „TOGETHER: Общо културно наследство без граници“, <https://www.mrrb.bg/bg/infrastruktura-i-programi/programi-za-teritorialno-sutrudnichestvo-2014-2020/interreg-ipp-bulgariya-turciya-2014-2020/> (30.08.2021).
- ⁴ **Дигитална библиотека** на Столична библиотека <https://www.libsofia.bg/page/bg/resursi/digitalna-biblioteka/>
- ⁵ **Europeana pro** // Official website. Available from: <https://pro.europeana.eu/> (26.08.2021).
- ⁶ **EuropeanaLocal** // Europeana – Official website. Available from: <https://pro.europeana.eu/project/europeanalocal> (26.08.2021).
- ⁷ **Уебпортал** по Проект „Трансграничен център за информация и комуникация Долж – Враца“ <http://www.cbcic.ro/bg>.

ЛИТЕРАТУРА

- Александрова, К., И. Цветанска.** (2017). Опазване на документалното наследство в институциите на паметта. *Библиотека, бр. 4.*
- Върбанова-Денчева, К., Д. Младенова, Р. Денчева.** (2019). Дигиталните технологии и изчезващите занаяти на България – оптимистичен сценарий за опазване на културното наследство (с. 101–114). В: *Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век.* Сб. докл. XVI Нац. науч. конф. с межд. уч., 1 ноември 2018 г. София: За буквите – О писменехъ, ISSN 1314-7099.
- Младенова, Д.** (2020). *Дигитални ресурси на КИИ и модели за създаване на медийно съдържание в онлайн среда*, дисертационен труд.
- Zlatkova, P., G. Angelova.** (2019). The Bulgarian Libraries and Their Experience in Digitizing Rare Books and Special Collections, ICERI2019 Proceedings, pp. 3864–3871.

REFERENCES

- Aleksandrova, K., I. Tsvetanska.** (2017). Opazvane na dokumentalното nasledstvo v institutsiite na pametta. *Biblioteka, br. 4.*
- Varbanova-Dencheva, K., D. Mladenova, R. Dencheva.** (2019). Digitalnite tehnologii i izchezvashтите zanayati na Bulgaria – optimistichen stsenarij za opazvane na kulturnoto nasledstvo (s. 101–114). V: *Obshtestvoto na znaniето i humanizmat na XXI vek.* Sb. dokl. XVI Nats. nauch. konf. s mezhd. uch., 1 noemvri 2018 g. Sofia: Za bukвите – O pismenehy, ISSN 1314-7099.

Mladenova, D. (2020). *Digitalni resursi na KIN i modeli za sazdavane na mediyno sadarzhanie v onlayn sreda*, disertatsionen trud.

Zlatkova P., G. Angelova. (2019). The Bulgarian Libraries and Their Experience in Digitizing Rare Books and Special Collections, ICERI2019 Proceedings, pp. 3864–3871.

RESEARCH ON THE IMPORTANCE OF DIGITIZATION OF CULTURAL HERITAGE IN BULGARIA

Abstract: *With digitalization, preconditions are created for the emergence and establishment of new models of cultural heritage protection. Digital conversion practically realizes its “dematerialization”. The digital code provides unlimited possibilities for preserving the cultural heritage by recreating it in material objects. As part of the study, a survey was conducted among the directors of some of the major regional libraries and museums in Bulgaria dealing with the digitization of artifacts and objects of tangible and intangible cultural heritage of the country contained in their library funds and museum exhibits. The survey consists of 7 questions related to the importance of digitalization for the preservation of cultural heritage and the results of their practice in this area. They are focused on the attitudes, the adoption of good practices for digitalization, the implemented policies and implemented projects, the need to improve the legislative and regulatory framework to stimulate the digital transformation of cultural heritage and use the latest advances in new technologies for its socialization and transfer. in future generations.*

Keywords: *cultural heritage; libraries; museums; digitalization*

Assistant Denitsa Mladenova, PhD

University of Library Studies and Information Technologies

119, Tsarigradsko shose Blvd.

1784 Sofia, Bulgaria

E-mail: d.mladenova@unibit.bg